

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора
Т. М. Степанової про дисертацію Бадер Світлани Олександрівни
«Система формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів
закладів дошкільної освіти у фаховій підготовці», подану на здобуття
наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Підготовка педагогічних і науково-педагогічних кадрів, зокрема професійно-педагогічна підготовка майбутніх вихователів до роботи з дітьми дошкільного і раннього віку, є важливою умовою модернізації освіти, про що йдеться в Національній стратегії розвитку освіти України у період до 2021 року; в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту»; в Державній програмі «Діти України». Актуальність проблеми формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх педагогів загалом та майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (ЗДО) зокрема у фаховій підготовці не викликає сумніву. Вона підсилюється й низкою суперечностей, серед яких: об'єктивна потреба суспільства у висококваліфікованих фахівцях дошкільної освіти, які мають багатий внутрішній світ, високий рівень духовності, сформовану систему ціннісно-сміслових орієнтацій, здатність до самоактуалізації, саморозвитку й самовдосконалення, та недостатній рівень сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій у сучасних здобувачів дошкільної освіти; необхідність підготовки нового покоління педагогічних кадрів для ЗДО з високим рівнем сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій та відсутність системної організації формування ціннісно-сміслових орієнтацій у майбутніх вихователів ЗДО у процесі фахової підготовки.

Виступаючи предметом спеціального дослідження, ціннісно-сміслові орієнтації майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти є своєрідною

віссю свідомості, що виявляється через поведінку, вчинки, переконання та потреби особистості і слугує основою та фундаментом їхньої культури.

Слід зауважити, що мета, завдання дослідження не викликають сумнівів, вони відповідають заявленій темі і реалізовані в ході експериментальної роботи. Чітко вибудовано концепцію дослідження.

Авторка дисертаційного дослідження проявила високу ерудицію в філософських, соціологічних, психологічних, педагогічних аспектах проблеми, яку вона вивчала. Дослідниця поставила перед собою вирішення низки завдань, основними з яких, на наш погляд, є створення відповідної моделі і системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у фаховій підготовці. Розроблена концепція дослідження представляє систему авторських поглядів на шляхи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО.

Позитивне враження справляє високий науково-методологічний рівень докторська дисертація Світлани Олександрівни Бадер. Звертаємо увагу на адекватному визначенні змістового наповнення усього ланцюжка понять відповідно до характеру і цільової спрямованості дослідження, продуктивний і коректний рух від теми, проблеми, об'єкта, предмета, мети і завдань, встановленої фактологічної бази до ідей перетворення, критеріїв результатів пошуку, власної оцінки цих результатів.

Дисертація складається з чотирьох взаємозв'язаних розділів і висновків із них. У першому розділі – **«Ціннісно-сміслові орієнтації майбутніх вихователів ЗДО у фокусі наукового дискурсу»**, авторка належну увагу приділила розгляду сутності й структури ціннісно-сміслових орієнтацій. Проаналізовано різні погляди на визначення поняття «цінність», «смысл», «ціннісно-сміслові орієнтації особистості».

У аналізованому дослідженні ціннісно-сміслові орієнтації майбутніх вихователів ЗДО дослідниця розглядає, як інтегративне утворення особистості у єдності її компонентів, зокрема: мотиваційного (мотиви, потреби, інтереси), когнітивного (знання та уявлення), емоційно-вольового

(емоції, переживання, вольові процеси), діяльнісного (навички та уміння), комунікативного (взаємообмін цінностями і смислами у процесі інтеракції) та рефлексійного (самоаналіз, переосмислення, усвідомлення свого „Я”), що визначає спрямованість на себе, на іншого, на майбутню професію вихователя дітей раннього й дошкільного віку, регулює її поведінку, впливає на вибір життєвої мети та засоби її досягнення.

Не можемо не погодитись із ціннісно-смісловими орієнтаціями у психологічній структурі особистості майбутнього вихователя ЗДО, що визначила здобувачка, де сила впливу конкретної підструктури на процес формування ціннісно-сміслових орієнтацій відображена за допомогою лінійних зв'язків. Тобто в процесі соціалізації та під час фахової підготовки особистість може виховати в собі ті якості, що є важливими для подальшої діяльності на повсякденному та професійному рівнях.

Не менш значущим у теоретичному аспекті вважаємо другий розділ **«Теоретико-методологічні засади формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці»**, що відзначається глибоким аналізом теоретичних джерел, пов'язаних із обраною проблемою. Схарактеризовано методологічні засади формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО, висвітлено методологічні підходи дослідження до формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці, а саме: екзистенціальний, системний, синергетичний, особистісно-суб'єктний, аксіологічний, середовищний, компетентнісний, діяльнісно-рефлексійний та герменевтичний. Визначені підходи дослідницею використовувались на різних рівнях методології дослідження формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутнього вихователя ЗДО: на філософському, загальнонауковому, конкретно-науковому і технологічному рівнях. Розглянемо окремі з них.

Проблема формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО в межах *екзистенціального підходу* розглядається дослідницею на **філософському рівні**.

Вибір *системного підходу* до розгляду досліджуваної проблеми обумовлено можливістю розглянути будь-який об'єкт як сукупність певних елементів, що знаходяться у взаємозв'язку між собою. Це стосується і процесу фахової підготовки майбутніх фахівців, зокрема майбутніх вихователів ЗДО, і процесу формування в них ціннісно-сміслових орієнтацій. Створення спеціальної системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО дозволяє урахувати всі складники означеного процесу. Саме тому *системним підходом* представлено **загальнонауковий рівень** методології дослідження проблеми.

Один із підходів – *аксіологічний*, репрезентує **конкретно-науковий рівень** методології формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО. На думку здобувачки, використання аксіологічного підходу до вирішення проблеми формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО дає можливість усвідомити майбутнім вихователям ЗДО себе як носія культурних смислів та цінностей, що сприятиме ефективній подальшій професійній діяльності та постійному самовдосконаленню.

Технологічний рівень методології презентовано дослідницею *герменевтичним підходом*, оскільки він вимагає моделювання освітнього процесу таким чином, щоб кожний вид діяльності студента передбачав звернення до його внутрішнього світу через активне переживання, емоційний відгук, рефлексійність.

Здобувачка дослідила аксіологічний потенціал усіх компонентів фахової підготовки студента, а саме: **аудиторну роботу** (діяльність майбутнього вихователя ЗДО в межах лекційних, практичних занять, самостійної роботи в межах фахових дисциплін), усі види **педагогічних практик** (ознайомчі, навчальні, виробничі), **позааудиторну роботу**

(суспільно корисну й волонтерську, культурно-дозвіллеву, науково-дослідну тощо) з використанням різних форм, методів та засобів. Це дало підстави для висновку, що формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці є складним, багатовекторним, емерджентним, пролонгованим у часі, поетапним процесом.

Для науковців і практичних працівників інтерес представляє третій розділ дослідження **«Система формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО»**, в якому дослідницею було визначено феномен «система формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО»; теоретично обґрунтовано й змодельовано систему формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО; визначено *загальну мету* змодельованої системи, що полягає в поетапному формуванні ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у процесі фахової підготовки шляхом включення їх у аксіологічно-сміслову середовище, що передбачає взаємодію з різними соціальними інститутами (закладами освіти, культурними закладами, закладами охорони здоров'я), обміну цінностями між суб'єктами середовища через упровадження комплексу педагогічних технологій смислового характеру; схарактеризовано її компоненти (*ціле-результативний, суб'єкт-суб'єктний, змістовий, середовищний, технологічний*), що використовуються на різних етапах роботи (адаптивно-пізнавальний, діяльнісно-технологічний, смислотворчий); схарактеризовано *професійний портрет викладача випускової кафедри* як суб'єкта системи.

Заслуговують на увагу розроблені дисертанткою спеціальні курси: «Аксіологічні засади дошкільної освіти» та «Аксіопедагогіка», завдяки яким поступово формується фахова компетентність студента шляхом оволодіння необхідним обсягом знань з предметів та відбувається обмін культурними цінностями та смислами між викладачами та студентами за допомогою реалізації сукупності педагогічних технологій смислового характеру, формуються знання й уявлення про суспільно важливі цінності, їхнє усвідомлення й прийняття.

У четвертому розділі «Дослідно-експериментальна робота з упровадження системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у процесі фахової підготовки» дослідницею було представлено логіку і завдання експериментального етапу дослідження, результати констатувального і формувального експериментів.

Критеріями для визначення показників сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у процесі фахової підготовки у дослідженні виступили: *ціннісно-мотиваційний, емоційно-вольовий, когнітивно-смісловий, комунікативно-діяльнісний, рефлексійний.*

Запропоновані компоненти (ціле-результативний, суб'єкт-суб'єктний, змістовий, середовищний, технологічний), критерії і показники сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у процесі фахової підготовки охоплювали всі характеристики досліджуваного явища, були взаємопов'язані та в своїй єдності відображали результативність процесу формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у процесі фахової підготовки, а також диференціацію за відповідними рівнями.

Дослідницею було визначено високий, середній і низький рівні сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у процесі фахової підготовки.

Відзначимо, що дисертація містить 18 таблиць, 25 рисунків, що вдало ілюструють теоретико-практичні результати опонованого дослідження, які висвітлювались на багатьох науково-практичних конференціях різних рівнів, апробувались і впроваджувались у практику роботи закладів вищої освіти різних регіонів України.

Теоретично і практично корисними є розроблені автором матеріали, які висвітлено в одноосібній монографії, в 5 навчально-методичних посібниках та методичних рекомендаціях, у 19 статтях у фахових виданнях та в статтях, що містяться в періодичних виданнях зарубіжних країн й виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз.

Зміст автореферату є ідентичним основним положенням дисертації.

Результати і висновки дисертаційного дослідження можуть бути творчо використані у розробці методичних рекомендацій щодо підвищення ефективності підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти у закладах вищої освіти.

Дисертація Бадер С. О. не позбавлена, проте, окремих недоліків.

1. Перше зауваження стосується категоріального апарату дослідження. У параграфі 3.2.4 дається визначення категорії «аксіологічно-сміслове **освітнє** середовище» закладів вищої освіти з характеристикою його компонентів. Далі даються характеристики запропонованого ціннісно-сміслового середовища як складової системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО. Розкриваючи кожен характеристику (с. 307), дослідниця використовує термін «аксіологічно-сміслове середовище». Виникає запитання, що розуміє автор під «аксіологічно-смісловим середовищем», доволі часто використовуючи цю категорію в тексті роботи (с. 307 – 313 та ін.)?

2. Щодо другого зауваження. На нашу думку, не вдало розташовані в Моделі експерименту (Розділ 3, с. 251) **етапи** системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці (адаптивно-пізнавальний, діяльнісно-технологічний, смислотворчий). Вони знаходяться в межах технологічного компонента. Проте дослідниця описує поетапну роботу зі студентами **за кожним** компонентом окремо.

3. Повертаючись знову до Моделі дослідження (Рис. 3.2 на с. 251), звертаємо увагу дослідниці на те, що серед особливостей аксіологічно-сміслового освітнього середовища ЗВО відсутня **особливість** «*Орієнтація на інтереси, потреби, мотиви майбутніх вихователів ЗДО*», про яку йдеться на с. 309 дисертації. Крім того, варто було б включити в структуру представленого конструкту й **функції** системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці, про що заявлено в назві Моделі.

4. На с. 368 Розділу 4 йдеться про діагностико-пропедевтичний етап експерименту, який проходив за трьома напрямками: науковим, методичним і організаційно-педагогічним. Зокрема, на методичному етапі відбувалось формування **знань, умінь, навичок та якостей** викладачів, необхідних для впровадження системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО в процесі фахової підготовки за допомогою такої форми роботи, як «Прогресивне дошкілля України в контексті Нової української школи». Наведіть будь ласка приклад, як відбувалось навчання в цьому руслі.

5. На с. 355 – 367 параграфу 4.1 дисертації здійснюється опис методики обстеження студентів з одержаними результатами, проте конкретні приклади виконання студентами завдань на констатувальному і прикінцевому етапах дослідження відсутні. Доцільно було б показати, яким чином студенти виконували завдання і що в них викликало труднощі.

6. У додатках представлено багато діагностичного матеріалу, дві робочі програми спеціальних курсів, розроблених здобувачкою: «Аксіологічні засади дошкільної освіти» і «Аксіопедагогіка». Не завадило б показати як **зразок план-конспект** хоча б одного лекційного чи семінарського заняття, побудованого відповідно до змістового компонента системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО за навчальним напрямом діяльності з включенням у нього завдань, текстів чи медіатекстів смислового контенту з подальшим їх вирішенням та обговоренням.

7. Доцільно було б розташувати в додатках **частину навчального плану** для студентів ОС «Бакалавр» з переліком дисциплін, на які опирається дослідниця у своєму дослідженні, вказавши кількість кредитів на кожну з них, загальну кількість годин і як здійснюється розподіл цих годин на самостійні й аудиторні (зі своїм співвідношенням), які форми звітності існують.

Попри висловлені зауваження, аналіз змісту дисертаційної роботи та публікацій дає підстави для висновку про те, що дисертація Бадер Світлани Олександрівни «Система формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у фаховій підготовці», є завершеним і самостійним дослідженням, в якому отримано нові, науково обґрунтовані результати, що в сукупності становлять суттєвий внесок в теорію і методику професійної освіти. Наукова праця відповідає пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно постанови Кабінету Міністрів України за № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р. та № 943 від 20.11.2019 р.), а її автор, Світлана Олександрівна Бадер, заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент –
доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету педагогічної та соціальної
освіти Миколаївського національного
університету імені В.О. Сухомлинського

T. M. Stepanova

Т. М. Степанова

